

legkisebb kényszer elve, megnevezésének hiányában, kis híján elsikkad a szöveg egészében.)

Az értékes és mindenképp nyereséget jelentő kiadványra, amelynek kitűnő részei vannak, bizonyos árnyékat vet a helyenként észrevehető terminológiai pontatlanság, pongyola szaknyelv.

Szerző az egész könyvben *benépesítés-ről, populációról* beszél a román *popularea nivelelor* kifejezés hatására — ahelyett, hogy a *betöltés, betöltési szám* kifejezéseket használná, mint a 62. lapon teszi (sajnos, csak egyszer). Hasonlóképpen: *pálya-degenerációról* beszélünk, nem *elfajulásról*; a kétes csengésű szótól a magyar szakirodalom húzódik. A *szabadentalpia* általánosan használt neve *termodinamikuss* vagy *Gibbs-potenciál* — a könyvben is előforduló helyes jelölésnek (G) megfelelően (entalpia magyarul: hőtartalom). Hasonlóképpen: az elektrofil csoport az elektront *elvonja*, nem *szívja*, a rezgések *csatoltak*, nem *kapcsoltak*; a 216. lapon *görbületi sugár*-ról kellett volna beszélni, nem *görbületről*, mert ez amannak épp a fordítottja — és így tovább.

Végül hadd szóljak egyes nyomdatechnikai vonatkozásokról is. A könyv 226 eredeti, saját elgondolás szerint készült ábrát tartalmaz, semmi sem átvétel. Jól koncipiáltak, de gyakorlati hibájuk, hogy a túl kis formátum zavaró, s a vegyérték-vonalak térbeli ábrázolása ily módon kevéssé intuitív. Jó lett volna folyamatosan megszámozni őket. A képletek

számozása is szükséges lett volna, még a sorok közé kiemelt kémiai képletek is. Mindezeket természetesen nem a szerzőnek rovom fel, hanem más, ebben illetékes „tényezőknek”.

Talán a túl merev nyomdatechnikai szabályoknak tulajdonítható az is, hogy a könyv nem tudja megoldani az előrehátra hivatkozás problémáját. Meglehetősen pedagógiaellenes például 70-100 lappal *előre*, közelebbről meg nem jelölt helyen levő táblázatokra, ábrákra hivatkozni (például az 50. lapról a 120.-ra, az 58.-ról a 170.-re). A mindenütt burjánzó, a szerző számára kinos, az olvasó számára zavaró sajtóhibák pedig a már említett formális, felületes ellenőrzésnek a termékei.

Végül hadd szóljak még egy olyan dologról, ami hiányérzetet hagyott bennem. Az érdemi szöveg utolsóelőtti lapján (264.) bukkan fel először a *hazai tudomány*. Két múlt századi kolozsvári kémikus képviseli. Szerte az országban s Kolozsvárott is akadt és akad még olyan szakember, akinek munkásságáról szívesen vettünk volna tudomást, legalább egy-egy példa vagy hivatkozást erejéig.

A könyv anyagának összegyűjtése óriási munkát igényelt, hatalmas ismeretanyag van benne felhalmozva, eltervezése-megírása is jelentős teljesítmény. Ha a szerző a konkrét *megszövegezésre*, a felelős „tényező” (lektor, szerkesztő, korrektor) pedig a *javításra* kétszer annyit időt fordítottak volna, mint amennyit valójában, a mű erkölcsi-pedagógiai értéke is csaknem kétszerese volna.

Kemény Péter

Egy téma lehetőségei

Nem lenne érdektelen közelebbről megvizsgálni egyszer a romániai magyar irodalom faluképét. Hogyan, miként teljesedtek művészi valósággá személyes, olykor az egész írói pályát meghatározó tapasztalatok. Az irodalmár és a szociográfus szempontjából egyaránt tanulságos lenne számba venni mindazt, amit íróink (Tamási Áron, Bözdi György, Kacsó Sándor, Kovács György, Szabó Gyula, Sütő András, Beke György, és sorolhatnám a neveket) a faluról mint társadalmi közösségről regényben, novellában, szociográfiai felmérésekben, irodalmi igényű riportokban (a műfajskálát szélesíthetném) ezidáig elmondottak. Nem lenne haszon nélkül való azt is

megnézni, miért maradt máig állandó téma irodalmunkban a viszonylag rövid idő alatt nagyot változó falu. Vajon csak a hagyomány kényszere miatt vagy talán épp a gyors átalakulás folytán előállt új társadalmi-emberi kapcsolatok készítették (és készítették) íróinkat a szüntelen szembesítésre? Vajon pusztán a változó valóság egyszeri megragadásáról van szó, vagy pedig az író által kiválasztott életparabon, konkrét eseményen túlnövő tartalmakról, általánosabb érvényű mondanivalókról?

Olyan kérdések ezek, amelyekre nem könnyű választ kapni, amelyek viszont szinte önkéntelenül megfogalmazódhatnak bennünk a falu világról hírt hozó

művek olvasása közben. Például a riportertként is ismert Kiss János regényeit (kisregényeit) olvasva.

Köztudott: az alig egy évtizeddel ez-
előtt jelentkező Kiss Jánost a ma faluja,
annak belső világa izgatja. Nyilvánvaló
volt ez már első, nem kis vitát kiváltó
regényében. Az élmények elevensége, az
„életesség” (Móricz Zsigmond szava) volt
az, ami — hogy úgy mondjam — íróvá
avatta a fiatal falusi matematikatanárt.

Hasonló forrásból született meg két
újabb regénye, a *Diszelódás* és az *Áldo-
zatok** is. Kiss Jánost nem az „örök” falu
érdeklí, nem annyira egy életforma, nem
egy létforma mindennapjai, jellegzetes
típusai. Sokkal inkább az itt élő, külön-
böző társadalmi hovatartozású emberek
belső énje, tudatváltozása. A régi (ana-
kronisztikus) és új viszonyok tudatfor-
mái, ezek szembesülésének tágan értel-
mezett erkölcsi velejárói, a viselkedési
normák. Ezért aztán a cselekményesség,
az események elrendezése nem fontos
Kiss János számára. Úgy érezzük, ez in-
kább csak ürügy, alkalom arra, hogy a
lélek legrejtettebb rezdülését kutató író
művészi formába öntse megfigyeléseit.
Különösen így van ez a *Diszelódás*-ban:
modern Bovarynéja az egyszerű nagy él-
ményt is csak képzeletben éli át, hisz
tulajdonképpen nem történik vele sem-
mi. Az íróval szólva: „Csakhogy hozzá
nem volt kegyes a sors, sohasem lepte
meg a nagy kalanddal. Hétköznapiakra
szabdalt életét nem kavarta fel soha
semmi. Bement az iskolába, idegeskedett
a fafejű parasztyermekekkel, hazajött,
és beállt a mosatlanok közé. Ennyi.” A
hős megjelenése a regény elején, majd
megfutamodása a faluból a regény végén
több kisebb-nagyobb önálló történetet,
novellisztikus epizódot zár közre. Külön-
böző, a főhős (ha egyáltalán van ilyen
a regényben) sorsához szorosan nem
kapcsolódó történéseket. Nem alaptala-
nul érez ki egyik kritikusa (Kántor La-
jos) anekdotizmust Kiss Jánosnak ebből
a könyvből. A lekerekített külön kis
történeteket, élethelyzeteket csakugyan
kedveli az író, olyannyira, hogy gyakran
valóban novellisztikus elegséggé teljesed-
nek az élet-, illetve helyzetképek. Vitat-
hatatlan: Kiss János nagyon jó megfi-
gyelő, s amit meglát, azt művészileg jel-
lemzővé tudja tenni.

Az előadásmódot illetően már vitáz-
nék kritikussával. Ön nem érzem Kiss
János kötődését olyan erősnek az elődök-
höz, mint Kántor. Asztalos István, Szabó
Gyula inkább *mesélnek, epikusabbak*. A

Diszelódás és még inkább az *Áldozatok*
írója jobban kedveli a *riporteri*, az *esszé-
isztikus* közlésformát. A szubjektumot
minduntalan előtérbe állító írói maga-
tartást. Bár Kiss János megfigyelései,
leírásai részleteikben pontosak, s bár be-
széltetni is jól tud, egy-egy helyzettel
mégsem *ábrázolni*, inkább *kifejezni* kí-
ván. Ezzel is magyarázható, hogy cselek-
ményszöveése nem hagyományos. Anél-
kül, hogy ezzel az olvasót zavarná, meg-
lehetősen sűrűn szakítja meg a regény
főcselekményét, eléggé hirtelen váltja
fel egyik történetet a másikat. Helyenként
jelképszerű értelemmel. Például a külön-
ösen jól sikerült befejezésben: „— Te!
Te! — nézett olyan gyűlölködve a lihegő,
ziháló férfira, mintha az egyetlen le-
hetőségtől, az utolsótól is megfosztotta
volna. — Te! Te! Hiszen, hiszen — ke-
reste fuldokolva a szavakat — még egy
nyomorúságos állomás sincs ebben a ro-
hadt faluban...!”

A szubjektív hozzáállás még nyilván-
valóbb a szerkezetileg egységesebb *Áldo-
zatokban*. Az eset, a hajdani falu irat-
lan etikája felől nézve, megszokottnak
mondható: a „módos” (pontosabban: va-
lamikor annak számító) lányt eltiltják a
„csak” építőtelegen dolgozó fiatalember-
től. Legfeljebb a fiú öngyilkosságának
módja tűnhet szokatiannak, íróilag kié-
lezettnek. Esetleg lélektanilag kevésbé
megalapozottnak.

Feltételesem fogalmazok, mert nem a
legszerencésebb ebből a szempontból
ítélkezni. A kisregény íróját (úgy lát-
szik, egyelőre ez a műfaja Kiss János-
nak) ugyanis nem a cselekmény alapjául
szolgáló esemény részletei, nem a benne
rejlő történéslehetőségek érdeklik. Ha-
nem: a kiváltó okok. A ma már hihetet-
lennek tetsző, de még létező gondolkodá-
smód. Az az idejétmúlt életfelfogás,
szellem, amely korunkban is sorsformáló,
egyéni tragédiák előidézője lehet.

Nem pusztán az ötlet, az újságírói fel-
adatra vállalkozó író jelenléte miatt
érezzük újságíró-regénynek az *Áldozato-
kat*. Az újságírói, riporteri viszonyulás
tettenerhető a jellemzésben, a leírásban,
az alakok beszéltetésében éppúgy, mint
az író közvetlen megnyilatkozásaiban
Íme:

- Mikor történt?
- A múlt héten.
- Szeretném, ha elmondaná a véleményét.
- A véleményem... Hát... Ezért jött?
- Ezért.
- Meg akarja írni?
- Meg.
- Értem.

Ölgyan párbeszédnek ezek, amelyekben
az író lírai reflexióira figyelünk elsősor-

* Kiss János: *Diszelódás*. Kriterion Könyvkiadó.
Bukarest, 1973.; *Áldozatok*. Kriterion Könyvkiadó.
Bukarest, 1974.

ban. A művészileg átélt, szenvedélytől fűtött önkítárukozásra. Innen Kiss János regényeinek a magávalragadó szubjektív hangvétele, különös érzelmi sodrása. Egy talajt vesztett életszemlélet következményeinek feltérképezése után nagyon szubjektív hangoltságú befejezésben nyomósítja még egyszer mindazt, ami eddig is ott kísértett az olvasó tudatában: „Mégis megirom. Megpróbálom megírni. Megpróbálom úgy megírni, hogy... Min-dig újrapróbáljuk. Tudjuk, hogy pusztába kiáltott szó, de megpróbáljuk. Ne legyünk naivak, és ne túlozzunk: már azzal is megelégszem, ha egy pillanatig

elgondolkoznak fölöttem” — változik ismét (mint annyiszor Kiss János regényeiben) monológgá a dialógus. Sőt paradox módon azt is mondhatnánk: még dialógusai is monológok.

Visszatérve az imént idézett gondolat-hoz: számomra, az olvasó számára nem az a lényeges, amit az író textuálisan ki-mond, hanem, amit művészileg elhítt, amiről művészileg meggyőz. Az, amit mindvégig kiérzünk a regényből: van értelme az értelmes szónak. S hogy ezt az író is hiszi, azt épp a fenti sorok ér-zelmi tartalma, Kiss János művészi be-leélőkésztsége árulja el.

Kozma Dezső

Nagy Albert: Kávé